

**INKLYUZIV TA'LIM - IMKONIYATI CHEKLANGAN BOLALARNI IJTIMOYI
HAYOTGA TAYYORLASH**

Sh. N. Ibadullayeva

“Maxsus pedagogika” kafedrası o‘qituvchisi

Chirchiq davlat pedagogika universiteti

Annotatsiya

maqolada inklyuziv ta'lim imkoniyati cheklangan bolalarni ijtimoiy hayotga tayyorlash ko'nikmalari haqida gap brogan.

Kalit so'zlar: inklyuziv ta'lim, tarbiya, tizimlilik, maqsad, vazifa, o'quv fani, o'qituvchi, bo'sh o'zlashtiruvchi, o'quvchi, tajriba

Ключевые слова: инклюзивное образование, воспитание, системность, цель, задача, учебный предмет, учитель, свободный ученик, ученик, опыт

Key words: inclusive education, upbringing, systematicity, goal, task, educational subject, teacher, free learner, student, experienc

Inklyuziv ta'lim haqida gapirganda, ta'lim ehtiyojlarining turli-tuman yo'nalishlariga alohida urg'u berish zarur. Shu bilan birga, psixofiziologik rivojlanishida alohida xususiyatlarga va sog'lig'ining imkoniyatlari cheklangan bolalarni o'qitishga alohida e'tibor va tadqiq etish lozim. (bir xil bolalar guruhini belgilaydigan turli xil atamalar normativ hujjatlarida tasdiqlangan. Prezidentimizning «Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PQ-4860-son qarori qabul qilindi. Qarorga muvofiq, 2021-2022 o'quv yilida: tajriba-sinov tariqasida shaharlarda hamda Toshkent shahrining tumanlarida joylashgan bittadan umumta'lim maktablarida inklyuziv ta'lim tizimi joriy qilinadi; Qoraqalpog'iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahrida joylashgan bittadan umumta'lim maktabida alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalar uchun boshlang'ich tayanch korreksion sinflar ochiladi; Qashqadaryo, Farg'ona va Xorazm viloyatlarida joylashgan bittadan kasb-hunar maktabida ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalarining 9-sinf bitiruvchilari hamda alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalar uchun ixtisoslashtirilgan guruhlar tashkil etiladi. Bundan tashqari “Ta'lim to'g'risida”gi Qonunda inklyuziv ta'lim barcha o'quvchilar uchun maxsus ta'lim ehtiyojlari va individual imkoniyatlarining farqliligini inobatga olgan holda ta'lim muassasalarida ilm olishda teng huquqlilikni shakllantirishdir deyiladi.

Yangi Zenlandiyadagi Vaykato Universiteti doktoranti Galina Namning ta'kidlashicha nogironligi bo'lgan bolalar uchun maxsus maktab internatlarda yoki uyda emas balki umumiy ta'lim muassasalarida ta'lim olish ustuvor bo'lishi kerak. Respublikamizda ham inklyuziv ta'lim borasida D.S.Qaxarova “Umumta'lim maktablarida inklyuziv ta'limning pedagogik-psixologik jihatlarini takomillashtirish” bo'yicha ilmiy izlanishlar olib borgan. Butun jahon bolalariga xos bo'lgan bolalar huquqi haqidagi Konvensiya (20.11.1989) va boshqa me'yoriy hujjatlarda ko'rsatilishicha, barcha bolalar, shu jumladan, jismoniy yoki ruhiy rivojlanishida

nuqsoni bor bolalar ham mehnat qilish, ta'lim olish, hayotda o'z o'rnini topib ketish huquqlariga egadirlar. Konvensiyaning 19- moddasiga ko'ra "Bola ota-ona yoki har qanday boshqa shaxs tomonidan haqoratlanishi, qo'pol muomalada bo'lishdan himoyalaniishi huquqiga egaligini inobatga olib, ayrim mamlakatlarda ishlatiladigan atamalardan "korreksion pedagogika", "anomal bolalar", "aqlan zaif" kabi va boshqalardan voz kechmoqdalar. XIX asrning 20 yillaridan beri Defektologiya fani - jismoniy yoki ruhiy rivojlanishida nuqsoni bor bolalar ta'lim tarbiyasini o'rganilib kelinmoqda. Hozirgi kunda bu fan «korreksion pedagogika» deb ham yuritilmoqda. Inson xuquqlari deklaratsiyasi, bolalar konvensiyasi talablaridan kelib chiqqan xolda jismoniy yoki ruhiy rivojlanishida nuqsoni bor kishilarni kamsitmaslik, xaqoratlamaslik uchun masalan, Moskva shahridagi Defektologiya ilmiy-tadqiqot instituti "Korreksion pedogogika ilmiy tadqiqot instituti" deb nomlanmoqda. Defektologiya fani ko'p mamlakatlarda korreksion pedagogika deb yuritilmoqda. Korreksion pedagogika fanining predmeti-anomal bolalar, ya'ni jismoniy yoki ruhiy rivojlanishida nuqsoni bor bolalarga (yunoncha anomalos - odatdan tashqari), ta'lim va tarbiya berishni nazarda tutadi. Hozirgi kunda O'zbekistonda korreksion pedagogika alohida yordamga muhtoj jismoniy yoki ruhiy kamchiliklari bor bolalarning psixofiziologik rivojlanishidagi xususiyatlari va ta'lim-tarbiyasi bilan shug'ullanadigan fandır. Korreksion pedagogika so'zi lotincha tuzatish, bartaraf etish, pedagogika- ta'lim-tarbiya, o'rganish degan so'zlardan olingan. Korreksion pedagogika fanining mavzu bahsi anomal, alohida yordamga muxtoj bolalardir. Korreksion pedagogikaning vazifasi - anomaliyalarning kelib chiqish sabablari, turlarini, anomal bolalarning psixofiziologik rivojlanishdagi xususiyatlarini o'rganish asosida integratsiyalashgan, inklyuziv yoki differensial ta'limni tashkil etish, ularning ta'lim-tarbiyasi bilan shug'ullanishdir. Korreksion pedagogika fanining maqsadi - anomal bolalarga integratsiyalashgan-inklyuziv xamda differensial ta'limni tashkil etish uchun zarur shart-sharoitlarni o'rganish, ulardagi psixofiziologik kamchiliklarni iloji boricha bartaraf etish, tuzatish yoki bilinmaydigan holga keltirish usullarini belgilash va amaliyotda tatbiq etish yo'llarini tarbiyachi hamda o'qituvchilarga ko'rsatib berishdan iborat. Anomaliyalar har xil bo'ladi, ularning ba'zilari batamom bartaraf etiladi, ba'zilari bir qadar tuzatiladi, korreksiyalanadi, boshqalari esa bilinmaydigan holga keltiriladi, ba'zilari esa kompensatsiyalanadi. Bola nutqida qo'pol kamchiliklar bo'lsa, to'g'ri tashkil etilgan logopedik choralarni o'z vaqtida ko'rish yo'li bilan ularni to'liq bartaraf etish mumkin. Boladagi nuqson organik kamchiliklar natijasida paydo bo'lgan bo'lsa (masalan, oligofreniya shunday nuqson jumlasiga kiradi), uni to'liq bartaraf etib bo'lmasa ham qisman tuzatish mumkin. Korreksion pedagogika amaliyotida yana shunday anomaliyalar uchraydiki, ularni tuzatib ham, korreksiyalab ham bo'lmaydi, masalan, tug'ma ko'rlik yoki karlik shular jumlasidandir. Bunda ko'rish analizatorining vazifasini sezgi organlariga, eshitish analizatorining vazifasini esa ko'rish analizatoriga yuklash, ya'ni kompensatsiyalash, o'rnini bosish mumkin. Ko'rish qobiliyati zaif bolalar sezgi organlariga tayangan holda barmoqlari bilan Brayl shriftidan foydalanadilar. Bunda harf olti nuqta kombinatsiyasi bilan belgilanadi. Eshitish qobiliyati zaif bolalar esa imo-ishora, ya'ni daktil nutqdan, barmoqlar harakati bilan anglatiladigan nutqdan foydalanishlari mumkin.

REFERENCES

1. Qodirova, F., Ibadullayeva, S. N. (2022). Nutq ustida ishlashning tizimli yondashuvlari orqali eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalarni inklyuziv ta'limga tayyorlash. *Pedagogik ta'lim innovatsiyon klasteri*, 1(1), 350-352.
2. Ibadullayeva, S. N., Masaliyeva, S. (2022). Inkluziv ta'lim sharoitida maktabgacha yoshdagi bolalarning matematik tasavvurlarini rivojlantirish omillari. *Inklyuziv ta'lim*, 1(2), 111-113.
3. Qodirova, F., Ibadullayeva, S. N. (2021). Nogironligi bo'lgan ota-ona qaramogida bo'lgan etim bolalarni ijtimoiylashtirishning metodik klasteri. *Ta'lim va innovatsion tadqiqotlar*, 6(1), 280-286.
4. Qodirova, F., Ibadullayeva, S. N. (2021). Ta'lim klasteri sharoitida erta inklyuziyaga erishish ko'zlar implantli bolalar ijtimoiylashuvining eng optimal omili. Yangi O'zbekistonda xalq ta'limi xodimlarini malakasini oshirishda zamonaviy yondashuvlar, 1(1), 55-65.
5. Qodirova, F., Ibadullayeva, S. N. (2021). Ta'limda tolerantlikka erishish kelajak o'qituvchisini inklyuziv ta'limga tayyorlashga erishish sharti sifatida. *Zamonaviy maktabda va jamiyat aloqadorli*, 1(1), 61-65.
6. Ibadullayeva, S. N., Jurayeva, Z. (2021). Kar va zaif eshituvchi o'quvchilarni inklyuziv ta'limga tayyorlashda korreksion mashg'ulotlarning ahamiyati. *Inklyuziv ta'limning dolzarb masalalari*, 1(1), 35-70.
7. Ишматова, О. С. (2020). Инклюзив таълимга кохлеар имплант бўлган болаларни муваффақиятли реабилитация қилиш омиллари. *Science and Education*, 1(Special Issue 4), 186-195.
8. Ишматова, О. С. (2021). РОЛЬ ФОНЕТИЧЕСКОЙ РИТМИКИ В РАЗВИТИИ УСТНОЙ РЕЧИ ДЕТЕЙ С НАРУШЕНИЯМИ СЛУХА. In *СТУДЕНЧЕСКИЕ НАУЧНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ* (pp. 187-188).
9. Ишматова, О. С. (2021). Цели и задачи исследования развития устной речи детей с нарушениями слуха средствами фонетической ритмики. in *наука, образование, инновации: актуальные вопросы и современные аспекты* (pp. 241-243).
10. Ishmatova, O. S., & Abdusalil O'g'li, H. A. (2022). MAVZU: IMKONIYATI CHEKLANGANLAR FAOLIYATIDA AKT NING ROLI. *BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI*, 2(11), 24-28.
11. Ishmatova, O. S. (2022). NUTQIY NUQSONLARNI BARTARAF ETISHDA FONETIK RITMIKANING ROLI. *BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI*, 2(10), 378-380.
12. Ishmatova, O. S. (2022). Boshlangich talim sifatini yangilashda umumtalim maktablarda logopedik shaxobchalar faoliyatining orni. *Barqarorlik va yetakchi tadqiqotlar onlayn ilmiy jurnali*, 2(10), 388-391.
13. Ishmatova, O. S. (2022). Korreksion mashg'ulotlarda eshitishida nuqsoni bor bolalarning og'zaki nutqini fonetik ritmika orqali rivojlantirish. *Chirchiq*, 1(1), 70.
14. Ishmatova, O. S. (2022). Korreksion mashg'ulotlarda eshitishida muammolari bo'lgan bolalarning og'zaki nutqini fonetik ritmika orqali shakllantirishda "Quvnoq fonetik ritmika" texnologiyasining samarasi. *Муғаллим*, 1(2), 135-138.

15. Кодирова, Ф. У. (2021). Методик кластер замонавий мактабда соғлом рақобат ричаги. *Замонавий таълим*, 2(2), 46-51.
16. Кодирова, Ф. У. (2021). Педагогический инновационный кластер в инклюзивном образовании. *Academic research in educational sciences*, 2(3), 521-527.
17. Usmanovna, Q. F., Olimovich, A. A., & Shuxratovna, S. Z. (2021). Early Inclusion is the Best Way to Socialize Children with Coxle Implants. *Annals of the Romanian Society for Cell Biology*, 8887-8897.
18. Кодирова, Ф. У. (2020). Значение методического кластера в практики высшего и общеобразовательного образования. *Актуальные научные исследования*, 1(1), 5.
19. Fayziyeva, U. (2022). *Darslik: Matematika*. Toshkent ILM ZIYO, 1(1), 62.
20. Fayziyeva, U. (2022). *Darslik: Alifbe*. Toshkent, 1(2), 85.
21. Fayziyeva, U. (2022). *Inklyuziv ta'limning istiqbollari*. *Maktab va hayot*, 2(158), 135-145.
22. Файзиева, У. (2021). Перспективы обучения детей с нарушениями слуха и оснащения специализирован. *Наставник*, 35(35), 4-5.
23. Файзиева, У. (2021). Новый подход и интерактивные методы в процессе инклюзивного образования. *Наставник*, 30(30), 75-78.
24. Fayziyeva, U. (2021). Alohida ehtiyojli bolalarning inklyuziv sharoitda ta'lim olishining tashkiliy va metodik asoslar. *Maktab va hayot*, 5(1), 125-132.